Антоніна Аністратенко

УДК 821.161.2-32Кож.09

ПРОБЛЕМАТИКА НОВЕЛІСТИКИ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ: “ЧУЖИЙ” – КНИГА-МАПА ТВОРЧИХ ЗАДУМІВ ВАСИЛЯ КОЖЕЛЯНКА ТА СКАРБНИЦЯ СЮЖЕТНИХ СХЕМ РОМАННОЇ ПРОЗИ

У статті розглянуто проблематику та сюжетну схематизацію сучасної новели на матеріалі книжки В. Кожелянка “Чужий”. Кожна одиниця змісту збірки становить собою окремий компонент ідейно-тематичної, структурної, культурно-естетичної концепції книжки, тому кожну із семи новел проаналізовано в полі конструювання сюжетної схеми та стильової особливості, що творить амбівалентний художній простір і цілісну концепцію збірки.

Ключові слова: новела, сюжет, сюжетна схема, літературний хронотоп, іронічна проза, роль національного героя, екзистенційний, національно-ментальний семантичний компонент, християнський sacrum.

Antonina Anistratenko. The problematics of short stories in the new millennium. Vasyl Kozhelianko’s “The Stranger” as a map of creative ideas and a treasury of plot schemes for novels

On the basis of Vasyl Kozhelyanko’s “The Stranger”, the paper discusses thematic issues and plot schemes typical of contemporary short stories. Every part of the system of meanings in Kozhelianko’s short story collection constitutes a separate component of the book’s ideological, thematic, structural, cultural and aesthetic concept. That is why each of the seven short stories under scrutiny is analyzed here in terms of its plot scheme and stylistic peculiarities which contribute to its ambivalent artistic space and to the integrity of the collection on the whole.

Key words: short story, plot, plot scheme, literary chronotope, ironic prose, the role of a national hero, existential, national and mental semantics, Christian sacrum.

Літературний процес у добу інформативного буму триває в середовищі хаотичного зіштовхування різних дискурсів. Як наслідок, маємо розмивання меж жанрів, навіть стилів мовлення. Втрачає константність навіть формально-композиційний складник художніх творів.

У ситуації збільшення обсягу інформації на одиницю часу, об’єктивного пришвидшення життєвого ритму письменник потрапляє в досить жорсткі рамки, зокрема формальні. Щоб творчий продукт сучасного письменника став затребуваним серед читацького кола, авторові необхідно писати коротко, влучно, дотепно, просто, навіть про складні речі, та дотримуватися регламенту “можна прочитати за один день”.

За логікою, на вершині популярності й читацької активності має бути мала проза, тобто оповідання й новела. Проте українська дійсність відповідає на твердження логіки фактами: мала проза в Україні – явище, близьке до маргінального. Антології оповідань видає переважно Василь Ґабор у серії “Приватна колекція”, упорядковує й шукає для них видавця Володимир Даниленко. Також місію видавця й літературного агента виконують самі автори.

Усе таки, попри проблеми книжкового ринку, новела залишається (як це було у 80 – 90-х роках ХХ ст.) динамічним, відкритим до злободенних проблем жанровим різновидом. Книжка новел В. Кожелянка “Чужий” – це літературний градусник іронічної та гумористичної малої прози, в якому температура сміху

від першої сторінки до сто сімдесят шостої падає зі зростанням прогностичної зумовленості альтернативної історії. “Шлях воїна в Україні” викликає в читача співчутливий сміх, далі входимо в помірно іронічну “Браму горішню”, яка доводить: що знизу – те й зверху (у буквальному сенсі); занурюємося в “Будні попелястих”, читаємо нову редакцію новели “Чужий” – “Чужий-2”, вдивляємося в сумний гумор “Мальтійського хреста”, закріплюємо знання з танатології “Українською книгою мертвих”, що майже виходить за межі іронічної новели і стилістики книжки, і завершуємо все “Шляхом Каїна в Україні”, яка репрезентує тут тотальний сарказм. У кінцевому висновку виходить такий чужий українській сучасній прозі (та й загалом українській літературі) “збірник інтелектуальних і емоційно-психологічних вправ і завдань” [1, 241].

Збірка оповідань “Чужий” вийшла 2001-го й була перевидана 2008 р. в “Кальварії”. Окремі новели, що пізніше склали книжку, були надруковані в періодиці, зокрема в журналі “Україна”. Новели вміщені у збірці у хронологічному порядку за датою написання – протягом 1999 – 2000 рр.

Кожна одиниця змісту збірки становить собою окремий компонент ідейно-тематичної, структурної (архітектонічної), культурно-естетичної концепції книжи. Перша новела, “Шлях воїна в Україні”, написана, на перший погляд, у серйозному, майже ностальгійному тоні. Іронічність твору виявляється на мовному (властивий Кожелянкові ошатний стиль викладу, що містить красномовний ономастикон, численні надбудови фабули й іронічні алюзії) та символьному рівнях. Символьне значення полягає у відтворенні в новелі особливостей життя людини, яка йде шляхом воїна, або, за слов’янською езотеричною традицією, шляхом *кора*. За вченням давніх слов’ян, у спробі подолати суперечності між законами світу й людськими уявленнями про них ми обираємо один із дванадцяти шляхів: Кор (стосунки “я-світ” співвідносяться як “завойовник-завоювання”), Нарал (упокорення), Ларифур (співупокорення), Палія (ототожнення себе зі світом), Ерс (шлях дотримання правил), Рет (догматизація), Дол (натуралістичне вивчення), Ро (осмислення), Тарида (шлях до апріорної влади), Ліут (шлях печалі), Каріс (руйнування), Бора (шлях глибинного, чуттєвого пізнання світу в усіх його виявах) [8, 34-35].

Шлях воїна, за різними традиціями та вченнями світу, перебуває на одному з найнижчих щаблів розвитку, тобто особистості, які його обирають, неминуче приходять, зрештою, до розуміння його недієвості та неповноти й починають шукати інший шлях. В. Кожелянко береться в новелі звести запрограмовану невдачу обраного способу спілкування зі світом до максимуму, накладаючи на символьне значення ще й доленосну поразку України в державотворчому плані. Треба зауважити, що письменник не смакує гонором, іронією чи зневагою до українців, України й не виокремлює себе із системи. Гумор, на думку автора, стає засобом утримувати читача в незаангажованому, об’єктивному стані рецепції задля досягнення когнітивного висновку: роз’яснити питання сутності й походження проблеми численних поразок в українській історії та сучасності.

Ще одна прикметна особливість новели – постмодерні риси в конструюванні фабули: широке використання алюзій як засобу розширення смислового (понятійного) поля твору за рахунок алюзій на твори інших українських письменників – І. Нечуя-Левицького, М. Гоголя, Ю. Винничука, В. Неборака, українські народні казки та вірші самого автора. Так, епізод новели “Шлях воїна в Україні”, що описує поведінку хитрої Катерини: “<…> – Молода ще вона, Леонтію, – сумовито промовив пес, – державної справи не розуміє, ще в ляльки бавиться, у волан грає з дівчатами на королівській передхаті <…>” [4, 23], – перегукується з віршем зі збірки “Як учив Кожелянко-цзи”: “є такий собі мур / мурований / із хвилястих / не потрібних нікому принципів / а під ним / з

синьооким принцом / у бадмінтон / грає лагідний Мурр / їх волан / це волання / полоненої волі / їх долоні холодні / їх розмова глибокий голод <…> цей такий собі мур / абсолютно безсилий / коли грається з волею / Мурр <…>" [5, 19-20]. Треба зауважити, що пес, який у вказаному епізоді розмовляє з королем, – не просто створений В. Кожелянком "старий, як і сам король, розумний кокер-спаніель" [4, 23], він – Джульбарс Песович, відомий читачам сучасної літератури з програмового вірша В. Неборака "Монолог з псячого приводу": "Ти звешся поетом, а він – собакою. / Тебе вірш гризе, а його – ланцюг. / Ти станеш колись професійним писакою, а Джульбарс вибрав не м'ясо, а дух!" [9, 387].

Звернення до фольклору В. Кожелянка має двояку мету: по-перше, створити контекст української суспільної ситуації, незважаючи на те, що вона кризова, по-друге, продемонструвати, у чому саме полягає криза і зробити це легко, іронічно й філігранно, а не як у шістдесятників і сімдесятників ("з усім запалом "любови і ненависти" (як учив Дмитро Павличко)" [4, 6]): "Маємо те, що маємо, – зітхнув старий король. – Іван Царевич у відрядженні на Канарських островах, Микита Кожум'яка поїхав у Туреччину за шкірою, Їлик ще сидить на печі в Муромі, ще й, як на зло, в Україні горох не вродив і, відповідно, Котигорошко не вродився. Біда <…>" [4, 24]. Не варто коментувати заняття казкових героїв – усі вони прозоро натякають на суспільні перипетії, що відбуваються в Україні за відсутності середнього класу; проте, на наш погляд, найуїдливіша іронія прочитується в цитуванні улюбленої фрази нашого четвертого Президента України – багатозначне *маємо те, що маємо*. У новелі також описані алегоричні сутички козацьких полковників Андрія й Тараса Бульбенків (очевидна алюзія на героїв повісті М. Гоголя "Тарас Бульба") з ворогом Солов'єм Разбойніком. Проте серед гірко-іронічних алюзій маємо й вишукані: "У Львові шляхетні лицарі змагались на турнірі за омріяний приз – мережану хусточку і право поцілувати руку незрівнянної пані Аліни" [4, 18], – легендарної героїні прози Ю. Винничука.

Головний герой "Шляху воїна…" Іваній Алмазко намагається зрозуміти Україну й розпізнати механізми вдалої боротьби союзної республіки за соборну незалежну державу. Проте нічого зрозуміти героєві не вдається, тому залишається сумно спостерігати. У розв'язці дізнаємося, що все це відбувається через ваду головного героя: він не здатен пройти шлях воїна, тому що не належить до цієї ієрархічної касти, як і загалом до жодної із чотирьох (раби, ремісники чи торговці, воїни, волхви), тому що живе за чужими ідеалами і прагне чужих цінностей. Узявшись заподіяти собі смерть, Іваній останньої миті втрачає рішучість і робить спробу врятуватися, викликати швидку допомогу: "Іваній виліз із ванни, на тремтячих ногах вийшов у коридор до телефону, залишаючи за собою слід із кривавих бризок, німіючими руками зняв трубку. Телефон не працював" [4, 32]. Диспозиція, власне, описана чітко й виразно. Зачин концептуальної подорожі у глибини поняття "Україна" зроблено.

Наступною ланкою уявної подорожі стає "Брама горішня", написана 1999 р. Головний герой Адам Перволюдник у своєму житті побував і народним депутатом, і безхатченком, який живе в "Альтфатері", але відчував екзистенційну кризу. "Поширеним явищем втечі від екзистенційної порожнечі є втеча в алкоголь" [2, 42], – і саме цей шлях обирає головний герой: "<…> спочатку, аби ввігнати себе у швидку ейфорію, він одним духом вилив у себе один флакон одеколону і запив його горілкою. Єством прокотилася тепла лагідна хвиля, що мінилась перламутровим сяйвом, і Адам розслабився <…>" [4, 45]. Адам не знаходить логічного пояснення, чому за ним ходить злий фатум і всі блага, здобуті ним, не приносять йому щастя або втрачаються за катастрофічних обставин.

Але одного дня "<…> у контейнер, у його рідний "Альтфатер", хтось неґречно постукав <…>. Вони чемно, але наполегливо взяли Адама попід руки, витягли

з його рідного дому і поволочили до авта <…>" [4, 46]. Зухвальцями виявилися двоє молодиків-професорів і генерал. Адама Перволюдника як людину, яку не шкода, силоміць утягнули до експерименту: він мусив утілити спробу подолати час і простір, виконуючи інструкції обох професорів. Фактично ці дії передбачали повернення Адама до первісного раю, що не тільки було вимогою експерименту, а й давало героєві змогу подолати екзистенційну кризу, викликану його народженням не в тому місці й не в той час.

Усе б завершилося позитивною розв'язкою, якби не деякі деталі: професори хотіли, щоби піддослідний перемістився в ході експерименту з України 2013 року на Марс, але Адам інструкцій не виконав, натомість узяв на себе місію творця ("<…> Я, Адам Перволюдник, сотворю свою браму. Браму горішню! <…>" [4, 56]) і з нею так само не впорався. Повернення до втраченого раю не відбулося, адже, коли герой матеріалізується у спецлабораторію, "<…> там на нього вже чекали. Чота спецняків-головорізів з пеґеерками (портативними ґенераторами розкладу) в руках стояли півколом біля місця, де мав проявитись Адам. За їх спинами стояли професори Марчук і Цезарюк та генерал Кинджальський <…>" [4, 57]. Другий етап подорожі вглиб України стає фатальним, цього разу через нерішучість українців, яка разом із нещасливою долею народу складає невдалу комбінацію екзистенційних пошуків. Друга новела реалізує предметний зачин у композиції інтертексту збірки, у тематично-ідейному плані стає першою спробою діяти у творчому, а не в руйнівному річищі, а в концептуальному – розкриває слоган збірки, афоризм, що став лейблом прози В. Кожелянка, створений стараннями видавництва "Кальварія": "чим більше я пізнаю політиків, тим більше люблю собак" [див.: 4].

Дія третьої новели "Будні попелястих" розгортається в альтернативному хронотопі України – під час Третьої світової війни між Євразійським союзом, Китаєм, Америкою, Ізраїлем та арабським світом. Зустріч головних героїв, Маркіяна й Анни, відбулась у межовій ситуації військових дій, що тривали й на території України, хоч держава й оголосила нейтралітет: "У повітрі літало багато кіптяви й попелу, змішаного до того ж з яблуневим цвітом" [4, 61]. Війна розпорошує побратимів, закоханих, колег по різні боки барикад. Так стається, що Анна, яка вийшла заміж за поляка, опиняється в облозі військовим підрозділом, у якому служить Маркіян. Певний час невідання долі коханої стає тяжким висновком екзистенційної кризи героя: "Він давно про це здогадувався, але тепер переконався остаточно: сильні, шляхетні чоловіки у цьому житті не можуть не бути нещасними <…>. Бо на те ти й шляхетний, аби взяти на себе частину страждань найближчих людей, тих, кого любиш, і на те – сильний, аби усе це витерпіти" [4, 69]. Військові будні спонукають героя до філософських роздумів та подолання особистісних суперечностей. "Часто внутрішня криза, пов'язана з проблемою любові, сприймається людиною як фатум. Людина тоді відчуває, що її життя позбавлене сенсу, а дорога, якою вона рухається, згубна, але не може перебороти своєї пристрасті" [2, 42], – зазначає В. Даниленко. Однак у нашому аналізованому випадку Маркіян переживає переламний момент і, відтак, має шанс вижити. Спроба предметної дії на тлі карколомних обставин, урешті, дає хоча б нейтральний результат: відкритий фінал, коли герої залишаються живі та продовжують розшукувати одне одного. У концепції збірки новела посідає проміжне місце поміж іронічним констатуванням ролі України в геополітичній ситуації Європи та найважливішим твором книжки "Чужий-2", що демонструє суспільно-культурне становище вже знайомої читачеві з попередніх новел "України". Назву держави, наполовину вигаданої В. Кожелянком, станом на 2000 рік варто було писати в лапках, проте сьогодні вона вже не здається такою ефемерною й альтернативною.

Концептуально мотивованою, основною у структурі збірки вважаємо новелу "Чужий-2". На основі політичного, економічного колапсу України, яку політики та підприємці сприймають як невдалий проект "Україна", відбуваються закономірні негативні процеси з українською мовою та культурою. Найважливішою в ідейному плані виявляється не головна сюжетна лінія, в якій ідеться про підготовку вечірки для коханої Слободана Куценкова – Анастасьї, а побічна – розповідь про українського поета Миколая Миколайківа, котрий виступив на вечірці Каценкова як останній із сучасних поетів, які вживають українську мову.

Поет сприйняв запрошення як можливість популяризувати українську мову серед українських політиків і дуже обурився з невдачі: "<…> Миколай дуже розкуто й елегантно прочитав дві довжелезні поеми, розраховуючи на анкор прочитати невеличку поему з тією самою лексикою. Та на анкор його ніхто не кликав. Тому Миколай, не зважаючи на алярмові сигнали конферансьє Швецка, почав читати свою "думу про сперматозоїда" <…>" [4, 87], – хоча фіаско виступу взаємопов'язане з руйнуванням принципів функціонування національної культури та, власне, стало показовим його наслідком: втрата естетичних орієнтирів, екзистенційний колапс, тотальний песимізм і дезорієнтованість, неспроможність створити якісний культурний продукт, що зацікавив би носіїв культури, не кажучи про мистецький експорт.

Не таку вже й фантастичну проекцію цього процесу спостерігаємо в подальшому розвитку сюжету оповідання, коли поет намагається у дружній бесіді з депутатами й банкірами виявити причини ізольованості й маргінальності української літератури: "– Чому, чому? – бився в конвульсіях, заливаючи гіркими слізьми синьо-жовтий нардепівський значок на грудях свого нового друга поет Миколайків. – Чому ви не читаєте сучасну українську літературу? Ну чому? – Ето Гончара, что лі? <…> Чітал, чо ж? <…>" [4, 88], – проте отримує у відповідь, окрім екзистенційної, ще й міметичну порожнечу, яка стала наслідком першої. "Коли ж екзистенційною порожнечею вражені суспільство, держава чи цивілізація, вони розвалюються. Тому розвал радянської системи варто розглядати як наслідок вичерпаності екзистенційних ресурсів душі імперії" [2, 45], – коментує дійсну українську ситуацію В. Даниленко.

Мешканцям альтернативної України ніяк не вдається стати громадянами, нацією, споживачами та відтворювачами власної культури через брак фактичних її виявів, що були б сучасними та адекватними дійсності.

Так створюється абсурдна ситуація, коли попит не формує пропозицію і виникає заміна особистісних культурних орієнтацій з національного на присутній інакший псевдокультурний продукт ("<…> виявляється, ці милі хлопці читають книжки. Люблять вони Мариніну, Чейза Абдулаєва, Фрідріха Тополя, Вітю Суворова <…>" [4, 88]), однак література існує герметично закрито від суспільства і, хоч не задовольняє потреб масової культури, сама потребує споживача як екстравертивний вид мистецтва. У нелегкій і суперечливій боротьбі між провідною ідеєю та бажанням бути спожитою сучасна українська література та її творці обирають сьогочасне, а не вічний ідеал культурного реваншу: бачимо в розв'язці новели "Чужий-2", як поет Миколайків задля сценічного успіху на вечірці починає читати вірші Ніколая Клюєва російською мовою. (Пам'ятаємо вже оприлюднену власну думку В. Кожелянка [див.: 3]). Описано рецептивний пласт, що перебуває на поверхні, однак глибший сенс закладено в ідейно-тематичному плані самих віршів, які розкривають саморуйнівний рух українства, а також те, що сакральний зміст відкрився російському поетові, тож саме ця частина виступу, яка мала шокувати аудиторію, викликає оплески.

Якщо треба вразити читача, то найкраще до цього надається одна з найгостріших новел книжки – "Мальтійський хрест". У концепції збірки новела демонструє розгортання подій, запрограмованих у теоретичному обґрунтуванні

попередніх творів. Українська боротьба за національну ідентичність у цій новелі набуває рис збройного конфлікту. Екзистенційна криза твору виявляється в заздалегідь очевидному фолі цієї боротьби. Натомість дії Яреми Вишневецького та його вояків, попри терористичний характер, мають вигляд ідейно спрямованої громадянської війни. Дві сюжетні лінії новели переплетені дуальним функціонуванням одного з персонажів – Іванни. Для військового спецзагону внутрішніх військ України Желька Каменюка жінка Іванна – кохана, а для терориста Яреми Вишневецького – рядовий партизанського загону. Отож "мілітарне крило організації "Автентична Україна" захопило в заручники Президента України та його найближче оточення й вимагає демократичних реформ: "<…> по-перше, вихід України з Євразійської конфедерації <…>" [4, 101]. У гострій ситуації військової сутички автор не втрачає можливості потішити читача своїм у'їдливим гумором: "<…> Позаяк члени "Автентичної України" на виконання своїх вимог відпустили владі сім днів, дотепні журналісти почали називати їх "автентистами сьомого дня" <…>" [4, 101]. Проте розв'язка планується трагічна, і тотальна втрата українцями України, сформована ще в історії XVII століття, обіцяє тривати. Очевидної користі для читацької самосвідомості ми в цьому не вбачаємо. Щоправда, шокотерапія набирає обертів, а композиційно аналізована новела підводить сюжетоване обрамлення ідейно-тематичного плану збірки до схематичної розв'язки, яка планується у двох наступних творах – "Українська книга мертвих" і "Шлях Каїна в Україні".

В. Кожелянко в одному з інтерв'ю зазначив, що в усіх розвинутих цивілізацій у той чи той період розвитку з'являлася книга мертвих, тобто релігійний трактат, який мав на меті допомогти людині підготуватися до переходу в царство мертвих. Треба зауважити, що такі тексти не були канонічними для жодного віровчення, проте сьогодні як пам'ятки історії та навіть як художні тексти сакральні книги мертвих перекладають різними мовами світу та перевидають. Кельтська, Єгипетська, Тибетська книги мертвих посідають у цьому переліку чільні місця, окрім того, Тибетська – єдина книга мертвих, що була перекладена українською мовою завдяки Анатолію Перепаді.

Української книги мертвих не існує, і В. Кожелянко вважав це ознакою ментальної помилки нації. Створення української книги мертвих стало б консолідаційним чинником для українців, адже такий текст пояснив би, зібрав докупи уявлення українців християнської та дохристиянської доби про шлях душі від земного існування до покаяння та вічного спокою.

Мрію про створення сакрального тексту письменник вкладає в уста хорунжого Єврофантенка: "…палітурка, звичайно, буде чорною <…> в центрі велика червона кривава пентаграма, а в ній уже наш коханий тризуб, жовтий як тіло небіжчика, до того ж на тлі блакитно-анемічної плями, такої собі ляпки з рваними краями, – і назва, блідими, як той кінь в Апокаліпсисі, літерами: Українська книга мертвих!" [4, 124], – описує омріяний поліграфічний виріб персонаж новели. З наступної розмови між двома товаришами дізнаємося, що Григорій Єрофантенко бажає не авторської слави, а тільки поділитися своїми таємними знаннями езотерика.

Сотник тризубець, полковник Щеневмерлий – це учасники операції генштабу українського війська, що проводиться під назвою "Весна неминуча". Назва говорить сама за себе: поступ українського народу, який бореться за особисту свободу та волю українців проти символічного, конкретно не названого (проте всім відомого) ворога.

Як вправний новеліст В. Кожелянко використовує надбання створеного стилю та багатофункціонального ономастикону. У новелі, яка займає 34 сторінки в невеличкій книжці А6 формату, немає місця для опису ретроспективи й передісторії дії, тож замість авторських надбудов цю функцію виконує

ономастикон. Назви українських гуртів, реальних і вигаданих, перефразування імен відомих виконавців – усе це надає новелі гротескного вигляду, позначеного улюбленими прийомами В. Кожелянка. І хоча Л. Скорина вважає, що в новелі "герой показаний не в громадсько-політичній, а в моральній площині" [7, 373], В. Кожелянко демонструє персонажів новели та знайомить читача з головними героями саме в активній громадсько-політичній ситуації. "За кілька годин, коли стемніє, ми покинемо своє сховище у Цецинському лісі, проникнемо у Чернівці, захоплені ворожим військом, і здійснимо велику диверсію… якщо операція <…> пройде успішно, то це буде перша перемога Українського Війська після низки ганебних поразок протягом двох років, безславного відступу на захід, аж до самих Карпат…" [4, 127].

Читачеві, стурбованому впізнаваними, хоч і перебільшеними реаліями (а новела написана в січні 2000 року!), доведеться спершу познайомитися з основами танатології, а вже пізніше дізнатися мілітарні новини: "Все почалось не два роки тому, коли вибухнула ця війна, ні, початок вмирання нації я вгледів ще у минулому столітті… пам'ятаєш, як довго точилась мовна війна?.. І чим усе закінчилося?.. Тим, що російську мову було визнано офіційною в Україні…". Поміж шокуючими подробицями альтернативно-історичних подій в Україні, описаних автором, двоє військових товаришів сперечаються про призначення УКМ (української книги мертвих), яку Григорій Єрофантенко планує написати й залишити в дар нащадкам, а ліричний герой новели, котрий веде оповідь від першої особи, мусить цю працю принагідно видати.

Проте справа військових спочатку виконати свій обов'язок – довести операцію "Весна неминуча" до логічного й переможного завершення.

Перед боєм двоє друзів, Єрофантенко й полковник Щеневмерлий, обговорюють можливу загибель, провадять філософську бесіду про життя і смерть, у ході якої Григорій розповідає про секрет: "Коли хтось із тих людей, яких я знаю, має померти, мені сняться жінки-рослини; вони всі хором починають пронизливо верещати і показують пальцями на кандидата в небіжчики" [4, 129]. Проте проблема української нації закорінена не в часткових випадках раптової загибелі у військових діях – умиранням позначений ментальний план цілого народу: "Більшість українців нудять світом, енергетично мертві просто через брак життєвої сили" [4, 131]. Отож у розв'язці новели дізнаємося про концепцію УКМ: шлях царством тіней для українця, на думку ліричного героя, – це процес позбуття страху та пристрасті накопичувати речі, події, ілюзії, тобто статичного існування в житті, що видається нескінченним. У файлі, залишеному Єрофантенком для сотника Тризубича, не виявилося жодного тексту книги мертвих, а лише лист про те, що він позбавляє товариша місії видавця УКМ, тому що в ніч перед смертю Єрофантенкові знову наснилися жінки-рослини і вказали на сотника. Лист підписаний зізнанням, що все це жарт.

Головну ідею, утілену у словах "ти ще ідейний живий мрець" [4, 129], В. Кожелянко згодом використає в романах "ЛжеНострадамус" і "Тероріум".

Новела "Шлях Каїна в Україні" присвячена найвідомішому когнітивному дисонансу в картині світу українців. Про нього багато написано статей і досліджень, які, щоправда, сутнісно не змінили становища. Влучно, на нашу думку, висловився В. Базилевський: "Найбільший парадокс української держави в тому, що в ній нема місця українській людині…" [10, 3]. Зав'язка новели, заснованої на біблійній притчі про Каїна та його брата Авеля, подана у стислому й афористичному вигляді: "Каїн прощався зі своїм усім" [4, 157].

Гріх Каїна в Кожелянковій інтерпретації полягає в непереборному бажанні мати. А тисячолітній шлях покаяння приводить Каїна Адамовича до України і, власне, тут і завершується. Композиція оповідання побудована з використанням часової інверсії: спочатку читачеві продемонстрований етюд прощання Каїна з

усім нажитим добром, потім хронотоп зсувається до панорамної ретроспективи в історію гріхопадіння та покути, а в розв'язці бачимо безславну смерть героя, якому, попри Євангельський осуд, реципієнт починає співчувати.

Сюжет та ідейно-тематичну сему оповідання письменник пізніше втілить у романі "Ефіопська Січ". У ролі Каїна Адамовича в романі виступить Петро Павло Лазаревський, який також понад усе на світі хотів *мати*.

Отже, більшість новел та оповідань В. Кожелянко розвинув до форми роману або сюжетної лінії великої епічної форми. На підтвердження цього висновку читаємо в Я. Поліщука: "У малій прозі, яка випадає з його альтернативних історій, він намагався вже підходити до цього. Зрештою в "Дітях застою" можна побачити сюжети кількох його попередніх оповідань" [6].

З-поміж усіх текстів малої прозової форми В. Кожелянка в новелах та оповіданнях книжки "Чужий" найповніше та найрозмаїтіше реалізований принцип альтернативної схеми. Струнка композиція вивільнює для В. Кожелянка безмежне різноманіття сюжетних поворотів та чотири виміри для розвитку дії. Ні час, ні простір не диктують умов розвитку. Лише сама людина, персонаж веде себе від гріха до покаяння, від вибору до наслідку, від утечі до повернення, і це змушує героя бути сильним, дієвим і відповідальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аністратенко А.* Українська книга живих // *Буковинський* журнал. – 2008. – № 4. – С. 240-242.
2. *Даниленко В.* Туга за втраченим смислом // *Слово* і Час. – 2000. – № 3. – С. 41-45.
3. *Кожелянко В.* Поет Клюєв і українська ідея // *Буковинський* журнал. – 1995. – Ч. 1-2. – С. 144-147.
4. *Кожелянко В.* Чужий: Новели. – Кальварія, 2008. – 176 с.
5. *Кожелянко В.* Як учив Кожелянко-цзи: Поезії. – К.: Вид. Сергія Пантюка, 2007. – 64 с.
6. *Поліщук Л.* Сукупність взаємозалежних речей, які нас оточують... [Про книгу В. Кожелянка "Логіка речей"] // *Україна.* – 2008. – № 2. – С. 105-106.
7. *Скорина Л.* Аналіз художнього твору: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 424 с.
8. *Томулець О.* Шлях пробудження. – Чернівці: Прут, 2004. – 152 с.
9. *Українські* літературні школи та групи 60–90-х рр. XX ст.: Антологія вибраної поезії та есеїстики / Упоряд., автор вступ. слова, бібліограф., відомостей та прим. В. Ґабор. – Львів: ЛА "Піраміда", 2009. – 620 с.
10. *Шпиталь А.* Світ книжок і жорстока дійсність // *Літературна* Україна. – 2014. – 17 квіт. – С. 3.

Отримано 4 червня 2014 р. *м. Чернівці*